

Музей барона Федора Штейн'еля

На мальовничій Волині є не одна чудово місцина. До таких належить містечко Городок, що розкинулося на березі річки Усті поблизу Вишневої гори. Ось такий красивий куточок неподалік Рівного придбав у 1878 році в нащадків угорського графа Естерхазі спеціаліст із будівництва залізничних шляхів, німець за походженням барон Рудольф фон Штейн'ель. Він надбав мільйонні статки на будівництві Владикавказької залізниці, але вкладав зароблені кошти не лише у транспортну галузь. Він також займався організацією зразкових сільських господарств, тож на Кубані він заснував маєток «Хуторок», а на Волині придбав згадане містечко Городка. Штейн'елі в значній мірі приклали зусилля до промислового розвитку Кубані та заклали підвалини її економіки. До слова, нині на Кубані працює ТзОВ «Хуторок», що, між іншим, виготовляє бренді під торговою маркою «Барон Штейн'ель».

До розвитку ж Городка в значній мірі був причетний Федір Штейн'ель – син Рудольфа Штейн'ель. Він провів у родинному маєтку своє дитинство та юність, а загалом з невеликими перервами прожив у цьому містечку понад 60 років. У Городку Федір проводив спочатку лише літні вакації, взимку ж він з братом Максимом жили в Києві, де мали кілька екзотичних будинків. Після смерті батька у 1892 році Федір отримав Городок у повноправну власність. Вся маєтність виносила понад 700 десятин землі.

Навчався Федір спочатку в Київському університеті, а згодом у Варшавському університеті на природничому відділенні фізико-математичного факультету. Донині в архіві цього навчального закладу зберігаються його студентські роботи. У Варшаві Федір зібрав чимало букіністичної літератури про Волинь, а також познайомився з відомим у майбутньому науковцем Миколою Біляшівським, що потім став однодумцем у створенні музею. Він же склав структурний план музею. З музеєм співпрацювали відомі тоді діячі історичної науки: І. А. Абрамов, Я. В. Яроцький, О. М. Лазаревський. Неоднаразово його співробітники виїздили у різні містечка Волині з метою вивчення народних обрядів і звичаїв, запису пісень, дослідження селянського життя. Такі експедиції проводилися в перший період діяльності музею. (1896-1904). Під час першої експедиції (влітку 1899р.) було обстежено населені пункти Рівненського (Білів, Городище, Деражно, Клевань, Коростів, Кричильськ, Новий Жуків, Степань) та Луцького (Бережницю, Берестя, Великі Цепцевичі, Висоцьк, Дубровицю, Малинськ, Орв'яницю, Селець, Удрицьк).

Музей барона Федора Штейн'еля

За час цієї експедиції (15 днів) було здійснено розкопки 15 курганів, відкрито стоянки періоду неоліту на лівобережжі Горині поблизу Висоцька і Корості. Дослідники проілюстрували свою роботу 75-ма фотографіями, серед яких зображення пам'ятників старовини, види місцевостей, народні одежі. В Державному архіві Рівненської області (ДАРО) відклалися деякі із звітів етнографічних експедицій: «Етнографічні матеріали 1897-1899 років, зібрані в с. В. Цепцевичі, Антонівка і Чаква»¹, «Пісні, зібрані бароном Ф. Штейнгелем для музею»².

Під час другої експедиції вивчалися населені пункти Житомирського (Андріїв, Білка, Велика Горбаша, Кам'яний Брід, Пісчанка, Селець, Топорище, Троковичі, Трубіж, Черняхів та ін), Новоград - Волинського і Овруцького повітів. Дослідниками було розкопано 21 курган, музей поповнився 250 експонатами. Історичною секцією було ретельно вивчено руїни церкви св. Василя в Овручі, древні рукописи і документи. Всього було зроблено 351 фотографію.

В наступні роки музейні експедиції не проводилися, але експозиція поповнювалася за рахунок приватних дарунків. В 1904 році для впорядкування музею була запрошена завідуюча обласним музеєм ім. Поля в Катеринославі А. А. Скриленко.

Експозиція музею налічувала тисячі експонатів, що розподілялися на відділи природи, геології, археології, антропології, етнографії. Барон Федір Штейнгель не лише фінансував діяльність закладу, а й сам брав активну участь у наукових експедиціях (екскурсіях).

В одному листі барона Штейн'еля до Миколи Біляшівського читаємо: «Мені прикро, що ти не зібрався в Городок... то я сам повинен взятися за справу. Прошу допомогти: порадь та купи кілька загальних праць по археології і музейній справі. Окрім того, пришли все, що в тебе є по нашому музеї на руках. Я тепер сиджу в музеї, приводжу все в порядок»³. «Звіти Городецького музею» розсилалися в університети Одеси, Києва, Москви, Харкова, Петербурга, а Федір Штейн'ель, як керівник музею, виступав із доповідями і рефератами на різноманітних конференціях та з'їздах.

У структурі музею як підрозділ діяла бібліотека. Вона була науково - дослідним відділом музею, займалася збиранням рукописних і друкованих матеріалів. Структурно бібліотека поділялася на три відділи: рукописи, стародруки та книги пізнішого часу. Комплектування бібліотеки відбувалося з різних джерел, основними з яких були: купівля через крамниці і букіністів, дарунки прихильників музею, обмін з іншими установами, знахідки під час експедицій. Про склад бібліотеки можна судити з «Отчєтов Городецького музея...»⁴, а також з тогочасної преси⁵. Тут варто відзначити працю А. Шафранського⁶, який в описовому вигляді подає узагальнені відомості про

склад і зміст бібліотеки Городоцького музею станом на 1907 рік Багатим був рукописний відділ, серед документів якого : інвентарні, метричні, родові, сімейні, судові книги, ухвали судів, єпархіальних установ, старост, волинського губернатора, описи костьолів, монастирів, матеріали господарського змісту. Всі рукописи поділялися за територіальним принципом, за повітами: Володимирський, Житомирський, Заславський, Ковельський, Кременецький, Луцький, Овруцький, Острозький, Рівненський і Староконстянтинівський. За мовною ознакою документи були русинською (українською), польською, російською, латинською, а також німецькою мовами. Найстарішим рукописом був «Інвентар Ковельського староства». Деякі рукописні матеріали музею барона Ф. Штейн'еля відклялися в його особистому фонді в ДАРО⁷. Інша частина бібліотеки музею опинилася розпорошеною серед фондів Національної Бібліотеки України ім. Вернадського (НБУВ)⁸. Стародруки музею були представлені місцевими друками, а також книгами з костьолів і монастирів Волині: Акафісти, Богогласники, Молитовники, Патерики, Псалтирі, Требники, Четъ-Мінеї. Наукова література була представлена виданнями з усіх галузей географії, природознавства, історії, культури Волині. Серед періодики в основному місцеві часописи: «Вольнские єпархиальные ведомости», «Вольнские губернские ведомости», «Вольнь», «Почаевский листок».

Городоцький музей проіснував до 1914 року. На початку I Світової війни барон вирішив вивезти експонати в безпечне місце. Частина його колекцій була евакуйована до Києва, інша — в маєток брата на Кавказ, де їхні сліди й загубилися. Зникла й бібліотека. У 1920 році на засіданні Тимчасового комітету Всенародної бібліотеки України академік Агатангел Кримський доповідав, що бібліотека Штейн'еля зберігається в готелі «Паласт». Куди вона поділася звідти, ніхто не знає й досі.

У 1939 році під час окупації Волині радянською армією маєтності барона потрапили під націоналізацію, відтак в нього відібрали землі та майно, а його сім'я була змушена жити в домі своєї колишньої куховарки. В 1940 році надійшла звістка, що сім'я барона є в списках на вивезення. Штейн'елі вирішили не випробувати долі і одного дня в селянській одежі виїхали до Польщі. Пізніше вони осіли під Дрезденом. Там 11 лютого 1946 року барон і помер, і там його було поховано.

Хоча після смерті барона минуло довгих 60 років, та й тепер про нього згодують на Волині з теплом. До цих пір «живуть» свідки його благодійницької діяльності, як символи безмежної любові до рідної землі.

Музей барона Федора Штейн'еля

Література

1. Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО), ф. 366, оп. 1, од. зб. 76.
2. ДАРО, ф. 366, оп. 1, од. зб 74, арк. 1-16.
3. Г. Бухало Музей барона Федора Штейнгеля // Наукові записки / Рівненський краєзнавчий музей. – Випуск 1. – Рівне, 1996. – С. 14
4. Отчет Городецкого музея Волынской губернии барона Ф. Р. Штейнгеля за первый год (с 25 ноября 1896 г. по 25 ноября 1897 г.). – Варшава, 1898. – 60 с.; Отчет Городецкого музея Волынской губернии барона Ф.Р. Штейнгеля: За второй год с 25 ноября 1897 г. по 25 ноября 1898 г. – Киев, 1899. – 59с.
5. Абрамов И. С. Городецкий музей Волынской губернии барона Ф. Р. Штейнгеля // Живая Старина – 1906 – Вып. IV. – С. 249-254; А. Л. (Лазаревський О. М). Городецкий музей Волынской губернии // Киевская старина. – 1898. – №4. – С.105; К IX Археологическому съезду // Исторический вестник. – 1898. – №1. – С. 403-404; Экскурсия от Городецкого музея Волынской губернии барона Ф. Р. Штейнгеля // Археологическая летопись Южной России. – 1901. – №9. – С. 140 – 142.
6. Шафранский А. Экскурсия в Городок Волынской губернии. Музей барона Ф. Р. Штейнгеля (Из уроков отчизноведения). – Кременец, 1907. – 21 с.
7. ДАРО, ф. 366, оп. 1, од.зб. 45-74, 78-100.
8. Институт Рукопису Національної Бібліотеки України ім. Вернадського, Ф. 109.